

2.2 Longitudinální studie

Z metodologického hlediska jsou longitudinální šetření oproti průřezovým šetřením v jeden časový okamžik nevhodnějším nástrojem pro analýzu školních dat. Průřezové studie (*cross--sections*), kdy je sběr dat proveden v jeden časový okamžik na určitém vzorku náhodně vybraných žáků, nejsou už ze své povahy schopny určit dynamický vývoj ve znalostech žáků a nejsou schopny podchytit, které faktory mají největší vliv na výsledné znalosti těchto žáků. Průřezové studie jsou schopny nalézt jen určité statistické vztahy, jako jsou korelace a asociace mezi proměnnými. To nám ale blíže nic neřekne o kauzálním působení některých proměnných, pouze lze usuzovat, že jsou spolu zkorelovány (ať už pozitivně, či negativně) se znalostními dovednostmi žáků. Longitudinální studie ne vždy dokážou postihnout a analyzovat veškeré faktory ovlivňující úspěšnost žáků. Pro vysvětlení dílčích kauzálních vztahů mnohdy lépe poslouží kvalitativní případové studie jednotlivých škol.

Studie využívající panelová data se nazývají longitudinálními studii. Panelová šetření, ve kterých probíhá sběr dat opakovaně v určitém časovém intervalu na stejném vzorku žáků, již dokážou odhalit složitější vztahy mezi sledovanými faktory a dovednostmi žáků. Závisle proměnná nemusí být jen celkové standardizované skóre dosažené v testování u daného žáka v daný časový okamžik, ale také dynamický rozdíl v čase, tedy to, zdali se žák zlepšil, či zhoršil. To nám umožní analyzovat například efekt kvality učitele v různém prostředí (školy, které navštěvují žáci s nízkým socioekonomickým statusem, či jinak znevýhodněné školy). Příkladem může být zjištění účinku alternativních učebnic matematiky na úspěšnost žáků v testech matematické gramotnosti. Proto, abychom zjistili jejich účinek, nám nestačí provést pouhou korelaci s výsledným skóre například v testování TIMSS 2015, a to ani po kontrole dalších faktorů ve složitém statistickém modelování. Alternativní učebnice mohou být pozitivně korelovány s výsledným skóre z matematiky jen proto, že je třeba využívají jen dobří učitelé v dobrých školách, na které se hlásí spíše žáci rodičů s vyšším socioekonomickým statusem. Longitudinální studie by ale naopak dokázala modelovat situace v čase. Modelovány by mohly být i složitější kauzální vztahy, které srovnávací studie nejsou schopny zachytit. Například by šel analyzovat efekt používání alternativních učebnic při výuce v čase u žáků s nižším socioekonomickým statusem a u žáků, kteří mají nízkou nebo vysokou motivaci ke studiu matematiky. Další výhodou u tohoto typu dat je, že u panelových regresí jsme schopni kontrolovat všechny neměřitelné faktory, které ovlivňují rozdílnou průměrnou úroveň výsledků žáků u jednotlivých skupin („*unit heterogeneity*“), pomocí modelování fixních efektů. Ty kontrolují variaci mezi školami a umožní měřit efekt dynamicky se měnících proměnných v čase. Longitudinální studie, jako například v České republice provedená studie CLOSE⁶, dokážou modelovat přidanou hodnotu gymnázií, kvalitu učitele a další faktory. Následující část přibližuje ty země, ve kterých bylo identifikováno používání longitudinálních studií, a to v abecedním pořadí.

Finsko

Ve Finsku organizuje longitudinální průzkum ve vzdělání FINEEC (Finnish Education Evaluation Centre; česky Finské centrum pro evaluaci vzdělávání). Jedním z jeho aktuálních projektů je *Longitudinal assessment of learning outcomes in basic education*, jehož cíl spočívá v získání informací o výsledcích učení a změnách v kompetenčních křivkách studentů se zaměřením na mateřský jazyk a literaturu (finština, švédština a finština jako druhý jazyk) a matematiku. Průřezové kompetence studentů budou vyhodnocovány souběžně dle nového finského národního kurikula. První fáze hodnocení probíhá nyní, a sice od listopadu 2016 do září 2020. Její cílovou skupinu představují žáci prvních tříd. Během první fáze budou údaje

⁶ Podrobněji ke studii CLOSE viz: <http://pages.pedf.cuni.cz/uvrv/close/>.